

ОСНОВНІ ПІДСУМКИ 60-РІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Наведено відомості з історії формування фондів наукової бібліотеки Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України. Підбито підсумки її 60-річної діяльності.

Закінчилися тяжкі роки окупації фашистами Києва. Україна почала відроджуватись, а з нею і ботанічний сад АН УРСР [6]. Саме тоді, у 1944 р., Ботанічний сад став самостійною науковою установою і розпочалося формування його бібліотеки. 2004 р. науковій бібліотеці НБС ім. М.М. Гришка НАН України виповнилось 60 років.

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України було створено у вересні 1935 р. як підрозділ Інституту ботаніки АН УСРР (нині — Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України) [5]. Основою бібліотечного фонду стали книги і періодичні видання, передані у 1944 р. Інститутом ботаніки.

У 1945 р. за допомогою М.С. Хрущова (на той час першого секретаря ЦК КП України та голови Ради Народних Комісарів УРСР) було організовано експедицію у радянську окупаційну зону Німеччини з метою придбання посадкового матеріалу для потреб Ботанічного саду. Разом з М.С. Хрущовим до Німеччини виїхав директор саду академік Микола Миколайович Гришко. Пізніше йому на допомогу приїхав з Києва канд. с.-г. наук Данило Федорович Лихвар. Окрім посадкового матеріалу до Києва вони привезли частину бібліотеки Інституту троянд (колишнього розарію Фогеля), що містила 4676 книг та періодичних видань. За цю бібліотеку магістрату м. Зангергаузена було виплачено 24 900 марок [4].

У 2001 р. Державна служба контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон звернулася до дирекції

Саду з питання реституції та повернення цієї бібліотеки до Німеччини відповідно до норм міжнародного права. 2004 р. бібліотеку відвідав бібліотекар-оберат Берлінської державної бібліотеки д-р О. Гамман для ознайомлення з виданнями бібліотеки розарію. Нині у бібліотеці Ботанічного саду зберігається кілька сот енциклопедичних видань, монографій, періодичних видань та відбитків зі штампом Інституту троянд. Дата та умови передачі документів будуть визначені шляхом переговорів.

У подальшому комплектування бібліотечного фонду здійснювалося через купівлю та передплату. Поповнювали бібліотеку і приватні колекції книг співробітників саду. Найбільшими є колекції, подаровані канд. біол. наук, проф. О.Л. Соколовським та канд. біол. наук І.М. Шайтаном. Серед цінних надходжень є енциклопедичні видання, датовані другою половиною XIX ст., подаровані канд. біол. наук М.В. Черноярвим. У 1984 р. співробітниками бібліотеки було відібрано і придбано понад 300 книг з приватної бібліотеки д-ра біол. наук, проф. С.Г. Саакова. Окрема картотека є тільки на колекцію книг І.М. Шайтана, подарованих у 1993 р. На багатьох екземплярах є автографи колишніх власників книг та дарчі написи. Нині фонд бібліотеки поповнюється переважно за рахунок дарів та книгообміну.

Першою завідувачкою бібліотеки Ботанічного саду з 1944 по 1952 р. була Клавдія Степанівна Калачевська. Закінчивши 1902 р. у Петербурзі біологічний факультет Вищих жіночих курсів ім. проф. П.Ф. Лесгафта, вона з 1923 по 1934 р. працювала в

Акліматизаційному саду акад. М.Ф. Каценка, була серед його найближчих сподвижників. З 1935 по 1941 р. завідувала бібліотекою Туберкульозного інституту. Деякий час К.С. Калачевська була куратором Акліматизаційного саду, вона провела інвентаризацію його насаджень. У Ботанічному саду крім суто бібліотечної роботи займалася перекладами з іноземних мов, читала лекції на курсах підвищення кваліфікації співробітників. Мала друковані праці. Закінчила трудову діяльність у віці 79 років [2].

Постійно опікувався бібліотекою і був її активним читачем Андрій Михайлович Гродзінський (1926—1988) — видатний український учений, академік АН України — ботанік і фізіолог рослин, фундатор сучасної алелопатії в Україні, який з 1965 р. і до кінця життя був директором Ботанічного саду [1].

Нині у фондах бібліотеки зберігається література з ботаніки, генетики, фізіології, біохімії, інтродукції, акліматизації, захисту рослин, геоботаніки, ґрунтознавства, дендрології, садівництва, паркознавства, широко представлені видання, присвячені квітково-декоративним рослинам відкритого та закритого ґрунту. Є велика кількість раритетів — видань XVIII, XIX та початку XX ст. Серед них енциклопедичні видання ("Енциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона", "Полная энциклопедия русского сельского хозяйства и соприкасающихся с ними наук в 11 томах". — СПб.: Изд. А.Ф. Девриена, 1900-1909; ил.), ілюстровані атласи рослин, монографії, журнали із садівництва. Є унікальні видання: "Описание растъний російскаго государства съ ихъ изображеніями, по всевысочайшему повелънію и на иждивеніи Ея Императорскаго Величества, изданное П.С. Палласомъ. Съ рукописнаго сочиненія перевелъ Василей Зуевъ. — Часть первая". — СПб., 1786. — 204 с.; 50 рис.; Симиренко Л.П. "Крымское промышленное плодоводство", Т. I. — М.: Изданіе комитета при Симферопольском отдѣлѣ Императорскаго Россійскаго Общества Садоводства, 1912. — 746 с.; ил. (з ав-

тографом автора); "Flora Rossica seu stirpium imperii Rossici per Europam et Asiam. Indigenarum descriptione et icones. Jussu et auspicio CATHARINAE II. Augustae Edidit P.S. Pallas". Tomi 1. Pars.II. — Petropoli: E. Typographia Imperiali, 1787. — 114 S.; ил.; Andre, Edouard "Trete general de la composition des parcs et jardins". — Paris: G. Masson, 1881. — 888 p.; ил. та ін. Багато книг мають автографи та екслібриси колишніх власників і дарчі написи авторів, серед яких були визначні особистості. Шляхи, якими ці книги потрапили до наукової бібліотеки НБС ім. М.М. Гришка, дослідити дуже важко.

На деяких раритетних виданнях є дуже цікаві штампи. З деяких штампів можна дізнатися про мережу книжкової торгівлі Києва дореволюційної доби: "Антикварная книжная торговля. Киевъ", "Книжный магазинъ В. Просьяниченко. Киевъ", "Книжн. Магазинъ П.Я. Квасникова Киевъ Фундукл. 22", "Книжный магазинъ Всеволода Попова г. Киевъ, Фундуклеевская, бл. Крещатика, домъ Бернеръ № 2. Книги по всѣм отраслямъ знанія". Інші стосуються книгозбірень різних навчальних закладів та наукових установ Києва: "Бібліотека колеґії Павла Галагана", "Бібліотека Досвідно-Педагог. Агро Біо Станції Н.К.О." ¹, "Книгозбірня Міністерства земельних справ", "Київська філія Наукової С.-Г. Бібліотеки В.У.А.С.Г.Н.", "Бібліотека С.Г. Вченого Комітету України" ², "Всенародня бібліотека України ВУАН" ³, "Бібліотека єврейського Відділу К.І.Н.О." ⁴, "Кіевское общество естествоиспытателей при императорском университете св. Вла-

¹ Н.К.О. — Народний комісаріат освіти.

² Існувала до 1927 р., потім її фонди було передано до бібліотеки Наркомзема, нині — Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека УААН.

³ У 20-х роках XX ст. таку назву мала Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського; ВУАН — у 1921—1936 рр. Всеукраїнська академія наук.

⁴ К.І.Н.О. — Київський інститут народної освіти; у 20-х рр. XX ст. таку назву мав київський університет св. Володимира, нині — Київський національний університет ім. Тараса Шевченка.

димира", "Київський ботанічний сад. Бібліотека" ⁵. Заслужують на увагу харківські печатки: "Бібліотека общества взаимного кредита приказчиковъ въ г. Харькове", "Библиотека при объединен. Раб. Клубе им. Т. Антропова г. Харьков, Рыбная 15" та "Мошгородищенское имѣние Е.А. Балашовой м. Городище, Киев. г. июнь 1909" ⁶.

У 1949 р. фонд бібліотеки становив близько 30 000 документів [3]. До послуг читачів (тоді абонементом користувалися 123 співробітники саду) були алфавітний каталог, предметна та бібліографічна картотеки. З 1953 р. ведеться картотека праць співробітників саду.

З часу заснування бібліотеці довелося тричі міняти своє місцерозташування. Нині у фонді бібліотеки міститься понад 80 тис. документів, зокрема 20 тис. іноземними мовами. Її послугами користуються понад 300 читачів. Це співробітники саду, науковці дендропарків, ботанічних садів та інших установ, студенти вищих та середніх спеціальних закладів України, садівники-аматори, фермери. Постійними відвідувачами бібліотеки є студенти різних навчальних закладів: Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Державного аграрного університету, будівельного технікуму, які опановують ландшафтну архітектуру, оскільки тут широко представлена література з питань зеленого будівництва, ландшафтного дизайну.

У відділі тропічних і субтропічних рослин є окрема невелика бібліотека, де зберігаються монографії, збірки наукових праць та періодичні видання з усіх аспектів орхідології. Активним поповнювачем фонду цієї бібліотеки є почесний директор саду член-кореспондент НАН України відомий учений-орхідолог, голова Ради ботанічних

садів та дендропарків України Тетяна Михайлівна Черевченко. Основою фонду є дари вчених орхідологів та аматорів з різних країн світу, які співпрацюють із спеціалістами саду, бачили чудову колекцію орхідей Національного ботанічного саду.

Довідково-бібліографічний апарат наукової бібліотеки складається з алфавітного, систематичного (понад 200 рубрик) та предметного (близько 400 розділів) каталогів, а також картотек: "Праці співробітників НБС", "Дисертації", "Автореферати", "Періодичні видання".

У 2001 р. відновила свою роботу Бібліотечна рада НБС. Члени ради допомагають формувати фонд бібліотеки, залучати співробітників до технічної роботи з фондами, корегують та затверджують методичні рішення. В 70-ті роки Головою Бібліотечної ради була канд. біол. наук І.В. Борзаківська, вона активно співпрацювала з бібліотекою, була редактором бібліографічного покажчика, складеного співробітниками бібліотеки ⁷. Нині Бібліотечну раду очолює канд. біол. наук О.Л. Рубцова. Вона разом з іншими членами Ради допомагає у визначенні доцільності придбання фахових видань, вилученні морально застарілих та проведенні інших організаційних заходів у бібліотеці.

Першою публікацією Ботанічного саду є "Труди ботанічного саду АН УРСР", (К.: Вид-во АН УРСР, 1949 р.). У подальшому збірки праць співробітників саду видавалися під різними назвами: "Вісник Ботанічного саду АН УРСР", "Акклиматизация растений", "Аклиматизация й інтродукція нових рослин", "Інтродукція та акліматизація рослин на Україні", "Інтродукція та акліматизація рослин", а з 1999 р. започатковано випуск періодичного видання "Інтродукція рослин". Журнал "Інтродукція рослин" затверджено ВАК України як фахове видання

⁵ Йдеться про старий ботанічний сад київського університету, який нині носить ім'я акад. О.В. Фоміна, а на той час був єдиним ботанічним садом у Києві.

⁶ Саме в Городищі, на орендованих у поміщиці Балашової землях, відомий селекціонер Л.П. Симиренко заснував Мліївську дослідну станцію.

⁷ Бібліографічний покажчик праць співробітників Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР 1970—1974 рр./ Укладач К.І. Орлова; Відп. ред. І.В. Борзаківська. — К.: Наук. думка, 1979. — 82 с.

з біологічних та сільськогосподарських наук, в якому публікуються статті з інтродукції, фізіології та біохімії рослин, паркознавства, охорони біорізноманіття, історії науки тощо.

У 1992 р. колектив учених Ботанічного саду отримав Державну премію України за енциклопедичний довідник "Лікарські рослини" за ред. акад. А.М. Гродзінського.

Щорічно обмінний фонд бібліотеки поповнюється новими публікаціями. Нині він налічує понад 15 тис. примірників. У минулі роки бібліотека здійснювала широкий обмін публікаціями співробітників саду з ботанічними садами України, республік колишнього СРСР та країн Східної Європи. Ділові зв'язки з деякими ботанічними садами Росії збереглися досі, наприклад бібліотека саду отримує "Бюллетень ГБС". У 2000 р. наукова бібліотека НБС надіслала до ботанічних садів та дендропарків України списки літератури з обмінного фонду. Представники цих установ відібрали й отримали для своїх бібліотек понад 1000 книг. У 2004 р. вийшли з друку і передані до обмінного фонду: Теоретичні та прикладні аспекти інтродукції рослин і зеленого будівництва: Матеріали IV міжнародної наукової конференції молодих дослідників (Тростянець, 20-23 травня 2004 р.) — К.: Фітосоціоцентр, 2002. — 240 с.; Інвентаризація флори України (Лікарські рослини — носії іридоїдів) / А.П. Лебеда. — К.: Академперіодика, 2004. — 79 с.; Каталог сортів рослин, створених у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка. — К.: Нора-прінт, 2004. — 32 с.; Методичні рекомендації з розмноження та культивування рододендронів в Україні / А.У. Зарубенко, Г.В. Тимчишин, М.І. Шумик. — К.: Фітосоціоцентр, 2004. — 31 с.

Бібліотека саду оснащена комп'ютером, але відсутність бібліотечних програм та виходу в Інтернет не дає змоги повноцінно використовувати оргтехніку для задоволення зростаючих потреб користувачів.

1. Головки Э.А., Кваша В.В. Андрей Михайлович Гродзинский (1926—1988) // А.М. Гродзинский. Аллеопатия растений и почвоутомление: Изб. тр. — К.: Наук. думка, 1991. — С. 5—10.

2. Особова справа К.С. Калачевської. — Фонди музею історії Ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАНУ, 16 арк.

3. Отчеты научных подразделений ЦРБС АН УССР. — 1949 р. — Архів НБС ім. М.М. Гришка НАНУ, оп. 1, справа 49, арк.72—73.

4. Отчеты о заграникомандировках сотрудников ЦРБС АН УССР. — 1947 р. — Архів НБС ім. М.М. Гришка НАНУ, оп.1, справа 29, арк. 5.

5. Постанова № 1220 Ради Народних Комісарів УСРР від 22 вересня 1935 р. "Будівництво в Києві ботанічного інституту та організація ботанічного саду". — Державний архів м. Києва. Фонд Р-1, оп. 1, справа 7771, арк. 216.

6. Постанова № 243 Ради Народних Комісарів УРСР від 23 березня 1944 р. "Про відновлення будівництва і наукової роботи Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР у м. Києві" // Документи по організації ботанічного саду, 1944 р. — Архів НБС ім. М.М. Гришка НАНУ, оп. 1, справа 5, арк. 1.

Л.А. Ісакова, Н.В. Чувікіна

Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины
Украина, г. Киев

ОСНОВНЫЕ ИТОГИ 60-летней ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ

Приведены сведения по истории формирования фондов научной библиотеки Национального ботанического сада им. Н.Н. Гришко НАН Украины. Подведены итоги ее 60-летней деятельности.

L.A. Isakova, N.V. Chuvikina

M.M. Gryshko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

THE RESEARCH LIBRARY: THE MAIN RESULTS OF 60 YEARS ACTIVITY

The historic data on formation the fund of the research library of M.M. Gryshko National Botanical Gardens is cited. The results of its 60 years activity are given.